

A. Bican
Ercilasun

Cep saati

Ahmet Bican Ercilasun

Ben Türkçeyi çok seviyorum. Kullandığım kelimelerin hep Türkçe kökenli olmasını istiyorum. Fakat geçen gün *saat* sözü aklıma takıldı. Saate bakıyordum galiba, birden düşündüm. Şu *saat* kelimesi de nereden çıktı? Üstelik Türkçenin ses kurallarına aykırı olarak iki *a* yan yana duruyor.

Arapçadan girmiş olmalı. Harun Reşit zamanında saatçilik çok ileriymiş ya. Herhâlde saati onlardan öğrendik ve kelimeyi de aldık.

Saat yerine Türkçe bir söz de yok. Ben ne yapacağım şimdi? Saatsiz mi konuşayım? Yoksa *saat* yerine Türkçeden bir söz mü bulayım? *Çağlık*, *çağ gösteren*, *öylük*, *öygösterir*, *öygösteren*?... Ama başka Türkler anlamaz ki? Haydi ben dilciyim, bir anda birkaç karşılık buluverdim. Dilci olmayanlar ne yapacak?

Saatin kadranı üzerinde oynayan ibrelere baktım. Uzununu *yelkovan*. Ne güzel! Hızlı hareket ettiği için rüzgârı kovduğunu mu düşünmüşler acaba? Kısa ibrenin adı *akrep*. Akrep mi girmiş saatin içine? Sözlüğe baktım, o da Arapçadan gelmiş. Ne yapacağız şimdi? Saati akrepsiz mi kullanacağız? *Ağırgider*, *yavaşgider* gibi bir Türkçe söz bulabilir miyim acaba? Ben bulurum da başka Türkler anlayabilecekler mi?

Camdan dışarı çıkalım, bir de saatin çeşitlerine bakalım. Neyse, *çeşit* yerine güzel bir Türk kökenli söz var: *Tür*. Haydi, bir de saatin türlerine bakalım.

Cep saati. Hay Allah, *cep* de Arapçadan gelmiş. Üstelik yalnız saatle kullanılmıyor, *cep defteri*, *cep kitabı*, *cep feneri*, *cep takvimi*, *cep telefonu* filan da var. Ne yapmalı acaba? *Cep* yerine *yancık* desek belki hepsini kurtarırız.

Başka ne tür saatler var? *Duvar saati*, *masa saati*... *Duvar*, Farsçadan, *masa*, Rumcadan gelmiş. Neyse *kol saatimiz* var. Ayrıca şimdi her şey elimizin altındaki telefonda. Bütün saatleri bir yana atıveririz, olur biter.

Daha sonra şöyle düşündüm? Türkiye Türkçesinde acaba ne kadar yabancı kökenli söz var? Neyse ki Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük'ün 11. baskısında (2011) sayıları vermiş. Bu baskıya göre sözlükteki kelimelerin toplam sayısı 111.000. Bunların sadece 14.000 (% 12,6) kadarı yabancı kökenli. 6467 (% 5,8) kelime Arapçadan, 5253 (% 4,7) kelime Fransızcadan, 1359 (% 1,2) kelime Farsçadan gelmiş. Diğerleri binin altında. Mesela İngilizce 485, Rumca 400. Ötekiler yüzün de altında.

Bir de şu var. Arapça kökenli sözlerin çoğunun kullanım sıklığı çok az. Söz gelişi *m* ile başlayan *muaccel*, *muahhar*, *muallel*, *muadele*, *muazzep*, *mubassır*, *mugayir*, *muğber*, *muhik*, *mübahase*, *mübrem*, *müdevven*, *müheyyiç*, *münfail*, *müntehir*, *müstenit*, *mütebeddil*, *mütenekkir*, *müvesvis*, *müzehhep* gibi kelimeleri ya hiç kullanmıyoruz ya da çok seyrek kullanıyoruz.

Türkçe Sözlük'te *m* ile başlayan kelimeler çok fazla ve bunların çoğunun kullanım sıklığı çok az. Tabii başka seslerle başlayan kelimelerde de kullanım sıklığı az olanlar var. Peki, neredeyse hiç kullanılmayan bu kelimeler sözlüğe niçin alınmış? Çünkü bugün kullanılmasa da o sözler mesela Yakup Kadri'nin, mesela Peyami Safa'nın romanlarında var. Yahut 1960 öncesi gazetelerde var.

Peyami Safa bir yazısında okuyucuların "*elim bir ziya*" ibaresinin anlamını bilmediklerinden veya anlamın "benim elim bir ışık" olduğunu sanmalarından şikâyet eder. Çünkü o dönemlerde ölüm ilanlarında bu ibare çok kullanılırdı. Bugün artık "*acı bir kayıp*" deniyor.

Bunları dűşündükten ve ęrendikten sonra biraz rahatladım. Saate, cebe filan takılmaya gerek yok, dedim. Kullanım sıklığını da hesap edersek yabancı kökenli kelimelerin oranı % 10'un da hatta belki % 5'in de altına düşer. Eh bu kadarlık kusur kadı kızında da olur, deyip başımı kaldırdım ve duvar saatine baktım, 12'yi 5 geçiyor. Aaa ne güzel! *On* da *iki* de *beş* de *geçiyor* da Türkçe kökenli.